כיתה ז' | תנ"ך | שיעור 3 מתוך 3 | 45 דק' | שמואל א לא, א-יג

**ממלכתי: הפרקים האלה אינם חובה בכיתה ז' ומתאימים להעשרה ולהשלמת הסיפור עד מות שאול. חמ"ד: לפי מתווה תשפ"ז שמואל א נלמד בכיתה ח' ("סוף ימי שאול וסיכום הספר"); לימוד עם רש"י, רד"ק ומצודת דוד. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.**

# "ויקומו כל איש חיל": מות שאול ובניו בהר הגלבע

## 🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את המלחמה בהר הגלבע: ישראל נסים, בני שאול נהרגים, ושאול נופל על חרבו ("וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו גַּם כָּל-אֲנָשָׁיו, בַּיּוֹם הַהוּא – יַחְדָּו")
- התלמידים יסבירו ממה פחד שאול ("פֶּן-יָבוֹאוּ הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה וּדְקָרֻנִי וְהִתְעַלְּלוּ-בִי"), ומה עשו הפלשתים לגופות
- התלמידים יקשרו את מעשה אנשי יביש גלעד לפרק יא, ויבינו מהי הכרת טובה

## 📚 בהתאם לתוכנית הלימודים

בהתאם לתוכנית הלימודים: ממלכתי, כיתה ז': הפרק אינו בפרקי החובה ולא ביחידת הבקיאות (יח-כה); מתאים להעשרה ולהשלמת הרצף עד מות שאול (שמואל ב א הוא פרק חובה). חמ"ד (מתווה להוראת שמואל א, תשפ"ז, כיתה ח'): המלחמה האחרונה בהר הגלבע, מות שאול ושלושת בניו. רעיון גדול: לגבורה יש ביטויים רבים, ובכולם נכונות להקרבה עצמית, לעיתים עד כדי סיכון החיים. (תוכנית הלימודים, ממלכתי · תוכנית הלימודים, חמ"ד)

## ❓ השאלה הגדולה של השיעור

**איך זוכרים אדם שהיה גם גיבור וגם חטא?**

ספר שמואל א, שהתחיל בתפילה של חנה, נגמר במוות של המלך הראשון. דווקא אנשי עיר קטנה מעבר לירדן יוצאים בלילה ומסכנים את עצמם כדי להביא את שאול לקבורה. הם זוכרים משהו ששאול עשה בשבילם לפני שנים רבות.

## 🚪 כרטיס כניסה (2 דקות)

בתחילת השיעור כל תלמיד עונה בכתב, בלי ציון:

1. מה אמר שמואל לשאול בעין דור על "מחר"?
2. את איזו עיר הציל שאול מנחש העמוני בתחילת מלכותו (פרק יא)?

3. כמה ימים ביקשו אנשי העיר מנחש העמוני לפני שייכנעו?

**למורה:** השאלה הראשונה מזכירה את הנבואה שמתקיימת היום. השנייה והשלישית מכינות את סוף הפרק: אנשי יביש גלעד ו"שבעת ימים" חוזרים כאן, והתלמידים יגלו את הקשר בעצמם.

## 🧪 פתיחה

כותבים על הלוח: "הכרת הטוב". שואלים: "מה זה אומר להכיר טובה? האם יש מישהו שעזר לכם פעם, ואתם זוכרים לו את זה עד היום?" שומעים 2-3 תשובות. "היום נקרא את הפרק האחרון בספר שמואל א. הוא עצוב, אבל יש בו גם מעשה של הכרת טובה שכדאי לזכור".

## 📖 הסבר למורה

**המלחמה בגלבע (א-ג)**: הנבואה מעין דור ("וּמָחָר, אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי") מתקיימת. "וַיָּנֻסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים", והרבה נופלים "בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ". הפלשתים מגיעים לשאול ולבניו, "וַיַּכּוּ פְּלִשְׁתִּים, אֶת-יְהוֹנָתָן וְאֶת-אֲבִינָדָב וְאֶת-מַלְכִּישׁוּעַ". יהונתן, החבר של דוד, נהרג עם אביו. "וַתִּכְבַּד הַמִּלְחָמָה אֶל-שָׁאוּל": מצודת דוד מסביר "כי בניו כבר הרגו, והיתה כל פני המלחמה אליו לבד". הקשתים מוצאים אותו, והוא נבהל.

**הרגע האחרון של שאול (ד-ז)**: שאול מבקש מנושא כליו "שְׁלֹף חַרְבְּךָ וְדָקְרֵנִי בָהּ", כי הוא פוחד ש"פֶּן-יָבוֹאוּ הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה וּדְקָרֻנִי וְהִתְעַלְּלוּ-בִי". הרד"ק מסביר: הפלשתים היו פוגעים בו "דרך נקמה ובזיון". נושא הכלים מסרב, "כִּי יָרֵא מְאֹד". מצודת דוד: "פחד מה', לשלוח יד במשיחו" (כמו דוד בפרקים כד ו-כו!). שאול נופל על חרבו. ישראל שבעמק ומעבר לירדן רואים, "וַיַּעַזְבוּ אֶת-הֶעָרִים, וַיָּנֻסוּ", והפלשתים נכנסים לגור בהן.

**מה עשו הפלשתים (ח-י)**: למחרת הפלשתים מוצאים את שאול ובניו. "וַיִּכְרְתוּ, אֶת-רֹאשׁוֹ, וַיַּפְשִׁטוּ, אֶת-כֵּלָיו" ושולחים את הבשורה בכל ארץ פלשתים, גם לבית האלילים שלהם. את כלי שאול שמים בבית עשתרות, "וְאֶת-גְּוִיָּתוֹ, תָּקְעוּ, בְּחוֹמַת, בֵּית שָׁן". זו פגיעה בכבוד המלך, ובכבוד כל ישראל.

**אנשי יביש גלעד (יא-יג)**: "וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו, יֹשְׁבֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד". אנשי החיל שבעיר קמים והולכים כל הלילה ("וַיָּקוּמוּ כָּל-אִישׁ חַיִל, וַיֵּלְכוּ כָּל-הַלַּיְלָה"), לוקחים את הגופות מחומת בית שן, ובסוף: "וַיִּקְבְּרוּ תַחַת-הָאֶשֶׁל, בְּיָבֵשָׁה; וַיָּצֻמוּ, שִׁבְעַת יָמִים". למה דווקא הם? בפרק יא שאול הציל אותם מנחש העמוני, שאיים לנקר להם את העין הימנית, אחרי שביקשו "הֶרֶף לָנוּ שִׁבְעַת יָמִים". הרד"ק: הצום של שבעה ימים הוא "זכר לאותן שבעת ימים שנתן להם זמן נחש העמוני". המלכות של שאול התחילה בהצלת יביש, ונגמרת באנשי יביש שמחזירים לו טובה.

## 📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

**שמואל א פרק לא, פסוקים א-ז**

**(א)** וּפְלִשְׁתִּים, נִלְחָמִים בְּיִשְׂרָאֵל; וַיָּנָסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי פְּלִשְׁתִּים, וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים, בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ.

**(ב)** וַיִּדְבְּקוּ פְלִשְׁתִּים, אֶת-שָׁאוּל וְאֶת-בָּנָיו; וַיַּכּוּ פְלִשְׁתִּים, אֶת-יְהוֹנָתָן וְאֶת-אֲבִינָדָב וְאֶת-מַלְכִּישׁוּעַ – בְּנֵי שָׁאוּל.

**(ג)** וַתִּכְבַּד הַמִּלְחָמָה אֶל-שָׁאוּל, וַיִּמְצָאֻהוּ הַמּוֹרִים אֲנָשִׁים בַּקָּשֶׁת; וַיָּחֶל מְאֹד, מֵהַמּוֹרִים.

**(ד)** וַיֹּאמֶר שָׁאוּל לְנֹשֵׂא כֵלָיו שְׁלֹף חַרְבְּךָ וְדָקְרֵנִי בָהּ, פֶּן-יָבוֹאוּ הָעֲרֵלִים הָאֵלֶּה וּדְקָרֻנִי וְהִתְעַלְּלוּ-בִי, וְלֹא אָבָה נֹשֵׂא כֵלָיו, כִּי יָרֵא מְאֹד; וַיִּקַּח שָׁאוּל אֶת-הַחֶרֶב, וַיִּפֹּל עָלֶיהָ.

**(ה)** וַיַּרְא נֹשֵׂא-כֵלָיו, כִּי מֵת שָׁאוּל; וַיִּפֹּל גַּם-הוּא עַל-חַרְבּוֹ, וַיָּמָת עִמּוֹ.

**(ו)** וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו גַּם כָּל-אֲנָשָׁיו, בַּיּוֹם הַהוּא – יַחְדָּו.

**(ז)** וַיִּרְאוּ אַנְשֵׁי-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-בְּעֵבֶר הָעֵמֶק וַאֲשֶׁר בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, כִּי-נָסוּ אַנְשֵׁי יִשְׂרָאֵל, וְכִי-מֵתוּ, שָׁאוּל וּבָנָיו; וַיַּעַזְבוּ אֶת-הֶעָרִים, וַיָּנֻסוּ, וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים, וַיֵּשְׁבוּ בָּהֶן.

**שמואל א פרק לא, פסוקים ח-יג**

**(ח)** וַיְהִי, מִמָּחֳרָת, וַיָּבֹאוּ פְלִשְׁתִּים, לְפַשֵּׁט אֶת-הַחֲלָלִים; וַיִּמְצְאוּ אֶת-שָׁאוּל וְאֶת-שְׁלֹשֶׁת בָּנָיו, נֹפְלִים בְּהַר הַגִּלְבֹּעַ.

**(ט)** וַיִּכְרְתוּ, אֶת-רֹאשׁוֹ, וַיַּפְשִׁטוּ, אֶת-כֵּלָיו; וַיְשַׁלְּחוּ בְאֶרֶץ-פְּלִשְׁתִּים סָבִיב, לְבַשֵּׂר בֵּית עֲצַבֵּיהֶם – וְאֶת-הָעָם.

**(י)** וַיָּשִׂימוּ, אֶת-כֵּלָיו, בֵּית, עַשְׁתָּרוֹת; וְאֶת-גְּוִיָּתוֹ, תָּקְעוּ, בְּחוֹמַת, בֵּית שָׁן.

**(יא)** וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו, יֹשְׁבֵי יָבֵישׁ גִּלְעָד, אֵת אֲשֶׁר-עָשׂוּ פְּלִשְׁתִּים, לְשָׁאוּל.

**(יב)** וַיָּקוּמוּ כָּל-אִישׁ חַיִל, וַיֵּלְכוּ כָּל-הַלַּיְלָה, וַיִּקְחוּ אֶת-גְּוִיַּת שָׁאוּל וְאֵת גְּוִיֹּת בָּנָיו, מֵחוֹמַת בֵּית שָׁן; וַיָּבֹאוּ יָבֵשָׁה, וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָם שָׁם.

**(יג)** וַיִּקְחוּ, אֶת-עַצְמוֹתֵיהֶם, וַיִּקְבְּרוּ תַּחַת-הָאֶשֶׁל, בְּיָבֵשָׁה; וַיָּצֻמוּ, שִׁבְעַת יָמִים.

שם ה׳ מובא בכתיב ה׳. במקום שיש כתיב וקרי, הכתיב בסוגריים עגולים והקרי בסוגריים מרובעים. הפרק מובא במלואו, בשני חלקים: המלחמה ומות שאול ובניו, ומה שקרה אחרי הקרב.

### ⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וְלֹא אָבָה נֹשֵׂא כֵלָיו, כִּי יָרֵא מְאֹד" (שמואל א לא, ד)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "פחד מה', לשלוח יד במשיחו". גם ברגע האחרון, מי שעומד ליד שאול לא מוכן לפגוע במשיח ה', בדיוק כמו דוד.

📜 **כתוב:** "וַיָּקוּמוּ כָּל-אִישׁ חַיִל, וַיֵּלְכוּ כָּל-הַלַּיְלָה" (שמואל א לא, יב)

💭 **מפרשים:** רד"ק: אנשי יביש עשו זאת "כי זכרו אותה התשועה שנושעו על ידו". מצודת דוד: הם צמו "מחמת צער ואבל, על כי עזרם במלחמה מול בני עמון".

📜 **כתוב:** "וַיָּמָת שָׁאוּל וּשְׁלֹשֶׁת בָּנָיו וְנֹשֵׂא כֵלָיו גַּם כָּל-אֲנָשָׁיו, בַּיּוֹם הַהוּא – יַחְדָּו" (שמואל א לא, ו)

💭 **מפרשים:** המילה "יחדו" מראה שהאב והבנים נפלו יחד, בקרב, ולא ברחו. הרד"ק על פרק כח מביא דרשה שבזכות זה ששאול ירד למלחמה "ובשכר שתרד למלחמה על מנת למות ולא תברח" נכפר לו.

## 👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

**חומרים:** תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), לוח, דף עבודה, מפה: הר הגלבוע, בית שאן (בית שן) ויביש גלעד מעבר לירדן

1. כרטיס כניסה: הנבואה בעין דור והצלת יביש בפרק יא (2 דקות)
2. פתיחה: "הכרת הטוב" (3 דקות)
3. קריאה מודרכת ורגישה בפסוקים א-ז: המלחמה ומות שאול ובניו (10 דקות)
4. קריאה בפסוקים ח-יג ועבודה בזוגות: טבלת השוואה בין פרק יא לפרק לא (12 דקות)
5. דיון כיתתי: איך זוכרים את שאול? (10 דקות)
6. דף עבודה, שאלות 1-3 (6 דקות)
7. כרטיס יציאה (2 דקות)

## 💬 שאלות לדיון

**הבנה (מה כתוב?)**

1. אילו מבני שאול נהרגו בקרב?
2. ממה פחד שאול כשביקש מנושא כליו לדקור אותו?
3. מה עשו אנשי יביש גלעד?

**פרשנות (מה זה אומר?)**

1. למה נושא הכלים מסרב לבקשה של שאול? במה זה מזכיר את דוד?
2. למה דווקא אנשי יביש גלעד הלכו כל הלילה להביא את הגופות?
3. הספר נפתח בחנה ומסתיים במות שאול. מה השתנה בעם ישראל מתחילת הספר ועד סופו?

**הערכה (מה דעתי?)**

1. מה אתם רוצים שיזכרו עליכם? מעשה טוב אחד שעשיתם, או הטעויות?

2. האם יש מישהו שאתם רוצים להכיר לו טובה? איך אפשר לעשות את זה?

### 🏁 סיכום השיעור

הנבואה מעין דור מתקיימת: ישראל מפסידים בהר הגלבע, ושאול ושלושת בניו, ויהונתן ביניהם, נהרגים. שאול, שחשש שהפלשתים יתעללו בו, נופל על חרבו. הפלשתים פוגעים בכבוד גופתו ותולים אותה על חומת בית שן. אנשי יביש גלעד, ששאול הציל בתחילת מלכותו, הולכים כל הלילה, מביאים את שאול ובניו לקבורה וצמים שבעה ימים.

### 🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

השלימו במשפט אחד: "אנשי יביש גלעד הביאו את שאול לקבורה כי ...".

### 🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

**ממלכתי**

- קריאה ספרותית: מבנה "מסגרת" במלכות שאול: מתחילה ביביש גלעד (פרק יא) ומסתיימת בה (פרק לא).
- דמויות: שאול כגיבור טרגי; יהונתן שנופל לצד אביו; נושא הכלים.
- דיון ערכי: הכרת הטוב, נאמנות וכבוד המת.
- רקע גאוגרפי והיסטורי: הר הגלבוע, בית שאן ועמק יזרעאל, ויביש גלעד מעבר לירדן.

**ממלכתי-דתי (חמ"ד)**

- לימוד עם רש"י, רד"ק ומצודת דוד: כבוד המלך וכבוד המת, ולמה אנשי יביש סיכנו את עצמם.
- "כִּי יָרֵא מְאֹד": היראה מלפגוע במשיח ה', כמו אצל דוד בפרקים כד ו-כו.
- הכרת הטוב כמידה יהודית: אנשי יביש זוכרים את הצלתם (רד"ק על פסוק יג).
- המפרשים דנים במעשה של שאול ברגע האחרון כמקרה מיוחד של מלך בשדה הקרב; לא להפוך זאת לדיון כללי בכיתה.

### 💡 הערות למורה

הפרק עוסק במוות של אב ושלושת בניו, ובמוות של שאול בידו. מומלץ לקרוא ברגישות, בקצב רגוע, ולהישאר צמודים לכתוב בלי תיאורים נוספים. אין לפתח בכיתה דיון כללי על פגיעה עצמית; הדגש הוא על הבחירה של שאול לא לברוח מהקרב ועל הכרת הטוב של אנשי יביש. אם תלמיד מגיב בקושי או בשאלה אישית, כדאי לשוחח איתו בנפרד ולעדכן את היועצת. כדאי להראות על מפה את המרחק מבית שאן ליביש גלעד ("וילכו כל הלילה"). למתקשים: דף עם תמיכה.

### 📝 בדף העבודה

בדף העבודה: סדר אירועים, טבלת השוואה בין פרק יא לפרק לא, שאלה על נושא הכלים, שאלה על אנשי יביש גלעד, ובסוף משימת סיכום קצרה. יש גם גרסה עם תמיכה.

## מקורות

- שמואל א פרק לא, מכון ממרא
- שמואל א פרק יא, מכון ממרא
- רד"ק על שמואל א לא, ספריא
- מצודת דוד על שמואל א לא, ספריא
- רד"ק על שמואל א כח, ספריא

# מחוון: "ויקומו כל איש חיל": מות שאול ובניו בהר הגלבע

🚪 **כרטיס כניסה:** 1. שמחר שאול ובניו ימותו, וישראל יינתנו ביד פלשתים (כח, יט). 2. יביש גלעד (יא, א-יא). 3. שבעה ימים (יא, ג). לקבל כל תשובה סבירה; הכרטיס לא נבדק בציון.

1. הסדר הנכון: (1) אנשי ישראל נסים בהר הגלבע, (2) בני שאול נהרגים, (3) שאול נופל על חרבו, (4) הפלשתים תוקעים את גוית שאול בחומת בית שן, (5) אנשי יביש גלעד קוברים את שאול ובניו.
2. מה קרה: בפרק יא נחש העמוני צר על יביש ואיים לנקר את עין הימין של אנשיה; בפרק לא שאול ובניו מתו, והפלשתים פגעו בגופותיהם. מי עזר: בפרק יא שאול הציל את אנשי יביש; בפרק לא אנשי יביש מביאים את שאול לקבורה. שבעת ימים: בפרק יא ביקשו "הֶרֶף לָנוּ שִׁבְעַת יָמִים"; בפרק לא "וַיָּצֻמוּ שִׁבְעַת יָמִים".
3. לפי מצודת דוד הוא פחד מה', ולא רצה לפגוע במשיח ה'. גם דוד סירב לפגוע בשאול מאותה סיבה, במערה (פרק כד) ובמחנה (פרק כו): "כִּי מִי שָׁלַח יָדוֹ, בִּמְשִׁיחַ ה' – וְנִקָּה".
4. כרתו את ראשו, פשטו את כליו, שלחו את הבשורה בכל ארץ פלשתים, שמו את כליו בבית עשתרות ותקעו את גופתו בחומת בית שן. שאול הוא מלך ישראל, ולכן זה ביזיון לכל העם, וגם ניצחון של אלילי פלשתים כביכול.
5. הם סיכנו את חייהם: הלכו בלילה עד העיר של הפלשתים ולקחו את הגופות מהחומה. הם עשו זאת מהכרת טובה, כי שאול הציל אותם בפרק יא (רד"ק על פסוק יג).
6. תשובה טובה: בפרק יא שאול הציל את יביש גלעד מנחש העמוני, וזה היה הניצחון הראשון שלו כמלך. בפרק לא אנשי יביש מחזירים לו טובה: הולכים כל הלילה, מביאים אותו לקבורה וצמים שבעה ימים. הכרת הטוב פירושה לזכור מי עזר לנו, גם אחרי שנים, וגם כשהוא כבר לא יכול לתת לנו דבר. פסוק אפשרי: "וַיָּקוּמוּ כָּל-אִישׁ חַיִל, וַיֵּלְכוּ כָל-הַלַּיְלָה" או "וַיָּצֻמוּ, שִׁבְעַת יָמִים". (ניקוד מוצע: קשר 2, הכרת הטוב 2, פסוק 1.)

פרשנות מסומנת כפרשנות (מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: הפרקים האלה אינם חובה בכיתה ז' ומתאימים להעשרה ולהשלמת הסיפור עד מות שאול. חמ"ד: לפי מתווה תשפ"ז שמואל א נלמד בכיתה ח' ("סוף ימי שאול וסיכום הספר"); לימוד עם רש"י, רד"ק ומצודת דוד. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.